

פרשת שמות

גליון ז'

למען ילמדו

שאלות והערות של התמימים בישיבתנו

מתיבתא
ד'קינגסטאן

א

ג' טעמים שלא רצה יעקב להיקבר במצרים

הת' מנחם מענדל שי' סטאן

מסופר בפרשת ויחי (מ"ו, כ"ט) שיעקב ביקש מיוסף "אל נא תקברני במצרים". ומפרש רש"י ג' טעמים ע"ז: א. משום שסופה להיות עפרה כנים, ומרחשין תחת גופי. ב. שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחלות. ג. שלא יעשוני מצרים עבודה זרה.

וצריך להקשות על שלשה הטעמים: טעם א. אינו מובן משום שידוע שאצל בני ישראל לא היו המכות וא"כ מהו החשש שהכנים יהיו "מרחשין תחת גופי"? [ואולי אפשר לתרץ מזה ששינה רש"י הלשון "תחת גופי" מלשון המדרש שכתב "ויהיו מרחשות בתוך גופי" – המערכת]. טעם ב. אינו מובן משום שידוע שהצדיקים אינם חיים בצער גלגול מחלות (כתובות ק"א ע"א) וא"כ מהו חששו של יעקב? טעם ג. אינו מובן משום דא"כ היו צריכים לעשותו ע"ז גם לפני שנפטר, כיון שהטעם שיעשו את יעקב לע"ז הוא מפני שבירך את פרעה שיעלה הנילוס לרגליו, וזה כבר נתקיים קודם מותו?

ב

כללי קביעת ההלכה

הת' גבריאל נח שי' הלוי לעווטיץ

בגמרא עירובין (מו ע"ב) נותן רבי יוחנן כמה כללים כדי לדעת כמי לפסוק להלכתה "רבי יוסי ורבי שמעון - הלכה כרבי יוסי ... רבי יהודה ורבי יוסי - הלכה כרבי יוסי ... רבי יהודה ורבי שמעון - הלכה כרבי יהודה" ושואלת הגמרא מהא דתנן עיר של רבים אם נעשית קנין של יחיד אין מערבין את כולה, אלא אם כן השאיר חלק מסוים שלא יכלל בעירוב החצירות, וגודל חלק זה הוא כעיר ששמה "חדשה", שיש בה חמשים דיוורין - דברי ר' יהודה. ר' שמעון אומר: אין צורך בשטח כה גדול אלא די בהקצאת שלש חצירות של שני בתים. ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הלכה כר' שמעון. ומי חולק עליו - ר' יהודה. והא אמרת שיש כלל: ר' יהודה ור' שמעון - הלכה כר' יהודה! מתרצת הגמרא קושיא זו, דילמא היכא דאיתמר במפורש שהלכה כר' שמעון -

ד

עירוף חלל העסלא

הת' לוי יצחק שי' חיריק

איתא בגמרא עירובין (י' ע"ב) "תנן התם עור העסלא וחלל שלו מצטרפין למפח (לענין אוהל המת), וכמה? רב דימי, אמר: אצבעיים מכאן, ואצבעיים מכאן, ואצבעיים ריוח באמצע. רבין אמר: אצבע ומחצה מכאן, ואצבע ומחצה מכאן, ואצבע ריוח באמצע. ושם: אמר ליה (אביי): לאיי, פליגיתו, ובעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות פליגיתו. לדידך הוי עומד משתי רוחות, לרבין מרוח אחת - הוי עומד, משתי רוחות - לא הוי עומד. דאי סלקא דעתך לא פליגיתו, לרבין הכי איבעי ליה למימר: אצבע ושליש מכאן, ואצבע ושליש מכאן, ואצבע ושליש ריוח באמצע. ומפרש רש"י שמה שאמר אביי שלרבין "עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד", וז"ל "לרבין - דנקט החלל פחות מן אחד העומדו, לא הוי עומד - להצטרף לכמל הפרוץ".

וצריך להבין איך דין זה מרומז בדבריו של רבין, והלא אם רבין הי' סובר שעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד, וצריך שלפחות צד אחד יהי' יותר רחב מהפירצה, הל"ל דין זה יותר ברור, דהיינו שצד אחד הוא כ' אצבעיים, והחלל אצבע ומשהו, והצד השני פחות מאצבע. דאל"כ אפשר לפרש דבריו שסובר שצריך ששני הצדדים יהיו יותר מחלל שבאמצע, וזה אינו וכמו שפירש רש"י לעיל.

ה

אמלתרא משום היכר

הת' יוסף יצחק שי' אייזנמן

הגמרא (ג' ע"א) אומרת שאם יש מבוי שהקורה היא למעלה מעשרים אמה (ודינו שצריך למעטו), אם יש שם אמלתרא אין צריך למעט, משום שקורה משום היכר (שיראוהו ולא יבואו להחליפו ברה"ר), "ומשום הכי מהניא אמלתרא דכיון דמיסתכלי בה אינשי אפילו למעלה מכ' אמה איכא היכרא".

ולקמן (י"א ע"א) שואלת הגמרא "אמלתרא ברחבו מאי" כלומר האם מועילה אמלתרא להתיר אף מבוי הרחב מעשר אמות (שדינו שצריך למעט רחבו)?

איתמר, היכא דלא איתמר - לא איתמר! דהיינו שכלל זה שהלכה כר' יהודה אינו בכל מקום, אלא במקום שלא נאמר במפורש, אבל במקום שנאמר במפורש - הלכה כר' שמעון.

וצריך להבין דהא חזינן מקומות מרובים בש"ס (שבת קנ"ו ע"ב, תענית י"ח ע"א, גיטין פ"א ע"ב, ביצה ל"ז ע"ב ועוד) שמקיים הגמרא כלל ר' יוחנן ש"הלכה כסתם משנה" ולא מתרצינן "היכא דאיתמר - איתמר, היכא דלא איתמר - לא איתמר"? ועכ"כ דמוקמינן (שבת ק"ב ע"ב) את המשנה באופן אחר ובלבד "שלא לשבור (לסתור) דבריו של רבי יוחנן"?

ג

מבוי שנפרץ בראשו

הת' מנחם מענדל שי' הכהן גרימברג

בגמרא עירובין (ה' ע"א) איתמר מבוי שנפרצה בו פירצה קרוב לראשו. כזה: ויש בזה חילוקי

דינים, אם הכותל הנשאר הוא יותר מד' טפחים והפירצה היא פחות מעשר - מותר לטלטל במבוי זה, אם הפירצה יותר מי' אמות - אין לטלטל במבוי זה. אמנם אם הכותל הנשאר הוא פחות מד' טפחים אין לטלטל במבוי זה (אא"כ הפירצה היא פחות מג' טפחים דהוי לבוד ואין כאן פירצה). וטעם הדבר הוא: שכל מבוי צריך לכל הפחות ד' טפחים וא"כ כשכותל הנשאר הוא ד' טפחים, יש כאן שיעור הכשר מבוי מראש המבוי (ששם מונח הלחי או הקורה) - ומותר לטלטל בכל המבוי, אמנם אם כותל הנשאר הוא פחות מד', אין כאן הכשר מבוי, וכיון שבני המבוי הולכים דרך הפירצה, בטיל ליה הפתח שבראשו, ובטלה הקורה שמונחת עליו, ואין קורה למבוי זה - ואסור לטלטל בכל המבוי.

וצריך להבין מדוע אסור לטלטל בו משום "שבטלה קורה ידידה" והלא כותל זה יוכל להיחשב כלחי, וא"כ יש ג"כ לחי לפירצה זו?

ויש לתרץ לפי הידוע שלחי שהרחיקו מן הכותל ג' טפחים פסול (ש"ע סימן שם"ג ס' ח'), וכאן הלחי הוא מורחק ג' משאר המבוי, ולכן לא חשיב לחי - ואסור לטלטל במבוי.

וצריך להבין שאלה זו, והלא מבוי הרחב מי צריך למעטו משום שאינו נחשב כפתח (רש"י ב' ע"א ד"ה והרחב). וא"כ מה תועיל אמלתרא שהיא משום היכר?

ז

"מאי אמלתרא ... פסקי דארזא"

הת' יוסף יצחק ש"י אייזנמן

הגמרא (ג' ע"א) אומרת שאם יש מבוי שקורה שלו היא למעלה מעשרים אמה (ודינו שצריך למעטו), אם יש שם אמלתרא אין צריך למעט. ויש שם שני שיטות "מאי אמלתרא", רב חמא בר' רבבה בר אבוה אמר: קיני (עיטורים וקישוטים החקוקים בעץ ועשויים כקיני עופות). רב דימי אמר: (כלונסאות של ארו ארוכין). ומקשה הגמרא: מאן דאמר פסקי דארזא מאי טעמא - משום דנפיש משכי' (שמרובה אורכה), הא סוכה דנפיש משכי' (שגג שלה רחב), וקאמרי רבנן דלא (שלא יגבי' למעלה מעשרים אמה)! ומתרצת הגמרא אלא טעם הדבר הוא, כיון שהארז חשוב - אית ל' קול ופרסום.

וצריך להבין מדוע מקשה הגמרא מסוכה שמרובה אורכה, ומ"מ אמרו חכמים שלא יגבי' למעלה מעשרים אמה, ה"ל להקשות מקורה גופה, שהקורה מרובה ארכה - ומ"מ אמרו חכמים שלא יגבי' אלא עד עשרים אמות? [ובפרט לפי דיוק לשון רש"י שכותב (ד"ה פסקי דארזא) "כלונסאות של ארו ארוכין" משמע שענינו שהוא ארוך (וזה אפשר לדמות לקורה - שהיא ג"כ ארוכה), ולא שהוא רחב (וזה א"א לדמות לקורה מפני שאינה רחבה כ"כ)].

ז

השמטת התוספות

הת' יהושע העשל ש"י איידעלקאפף

שואלת הגמרא (י"א ע"א) "איפכא מאי" - כלומר אם מבוי הוא גבוה יותר מכ' אמה, מי מהניא צורת הפתח. ומתרצת הגמרא שצורת הפתח מהני לגובה.

ומקשים התוספות (ד"ה איפכא) מדוע צריך צורת הפתח שגבוה כ' אמה, והא לחי דעלמא מועיל ג"כ (ואין נפק"מ מהו גובה המבוי כיון שהוא מונח על קרקע המבוי), ומדוע מקשה הגמרא האם צריך צ"ה למבוי זה? ומתרצים התוס': "וי"ל דמביעיא ל' היכא דלא מהני לחי, כמו במפולש, או ביתר מעשר דבעי צורת הפתח, או לר' יוסי דבעי לחי רוחב ג", היינו שקושיית הגמרא "איפכא מאי" מביעיא ל' במקרה שלא מהני לחי.

קמין" שואלת הגמרא והא חויינן שחכמים חששו שיניח אדם פתח גדול ויכנס בפתח קמין, כמו אצל רבי אמי ורבי אסי (לעיל (בדף ה' ע"א) אמרו רבי אמי ורבי אסי "מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו אם יש שם פס ארבעה - מתיר בפירצה עד עשר. ואם לאו, פחות משלשה מתיר. שלשה אינו מתיר", דחיישינן דילמא שבקי פתחא רבה ועיילי ונפקי בההיא פירצה)? ומתרצת דההיא פירצה (של רבי אמי ורבי אסי) מצידו של מבוי היא - וממעמי בהילוכא, אבל הכא הפירצה הוא בראש המבוי ולא ממעמי בהילוכא.

וצריך להבין דהרי אפשר לקצר את הדרך גם ע"י הפירצה שבראש המבוי, ומהו ההבדל בין צידו לראשו? ועוד דברי רבי אמי ורבי אסי צריכים ביאור, דמהו ההבדל בין אם הפס הוא ד' טפחים או פחות, דהרי אם בני אדם מקצרים דרכם בההוא פירצה בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון?

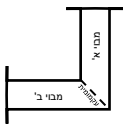
ט

מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר

הת' דוד צבי ישראל ש"י אייזנמן

אומרת הגמרא (ח' ע"ב) "מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר, (אם הכותל) פחות מארבע אמות מניח את הקורה באלכסון. ארבע אמות - אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר". שאצל קורה אמרינן "פי תקרה יורד וסותם" ולכן אפשר למלטל עד הקורה אע"פ שכנגד הארוך אין מחיצה שני', אבל לחי אפילו אם הכותל הוא פחות מארבע אמות, מניחה כנגד הקצר, שאין פי תקרה יורד וסותם.

לעיל (ו' ע"א) איתא בגמרא שמבוי עקום רב אמר: תורתו כמפולש. ושמואל אמר: תורתו כסתום. מפרש רש"י (לפי פירוש של מורי הזקן ז"ל) שלפי שמואל צריך להניח לחי בעקמומית כדי שבני המבואות יוכלו למלטל דרך עקמומיות. כזה:

וצריך להבין איך מהני לחי במבוי עקום זה, והרי מבוי זה דומה למבוי "שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר" שלחי לא מהני. ועוד בגמרא לעיל (ח' ע"א) מסופר "ההוא מבוי עקום דהוה בסורא, כרוך בודיא (מחצלת) אותיבו ביה בעקמומיות", ומפרש רש"י שמדובר כאן כש"בני ראשו אחר עשו לחי לפתח, והמחצלת לעקמומיות, ובני ראשו אחר לא עשו לפתח לחי", ומובן מלשון "אותיבו ביה בעקמומיות" ש"מלטלו דרך עקמומיות, אבל לפי הג"ל (ח' ע"ב) קשה דהרי ראש האחד של מבוי זה הוא בדומה למבוי "שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר" שלחי לא מהני בו.

וצריך ביאור לפי שיטת אדמו"ר הזקן, שסובר (שו"ת סימן ג') שלחי שהרחיקו מן הכותל ג' טפחים אינו לחי, אבל צורת הפתח שהרחיקו ג' - הוי צורת הפתח. א"כ הוי ל' לתוספות לאתויי מקרה זה שרוחק ג' טפחים, שלחי לא מהני אבל צורת הפתח מהני (כיון שמשמע שהתוספות מפרט את כל המקרים)?

ויש לתרץ שיש עוד מקרים שהתוספות לא כלל, למשל "נידון מבחוץ ושוה בפנים אינו נידון משום לחי" (ואע"פ לא פסקינן כן להלכה, מ"מ התוספות כלל את שיטת ר' יוסי שג"כ אינו להלכה).

עיון השבוע

כתיב בפרשה "ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויד את-המצרי ויטמנהו בחול" (שמות ב, יב)

ומפרש רש"י "עתידי לצאת ממנו שיתגור"

משמעות פירש"י שאם ה' איש עתיד לצאת ממנו ולהתגייר, לא ה' הורגו.

וזה צריך ביאור, והלא המצרי נתחייב מיתה בדין, על מה שעשה בבית ומה שעשה בשדה (כמ"ש רש"י ד"ה ויפן כה וכה), ומה ל' אם עתיד לצאת ממנו מי שיתגייר או לא. והרי אפילו ישראלית מעוברת אין ממתנים לה (ערכין דף ז, ע"א), ומכ"ש שאין משגיחים למצרי לבנים שעתידים לצאת ממנו ולהתגייר?

ויש לישב לפי שיטת הרמב"ם (הל' מלכים פרק י' ה"ו) ש"עכו"ם שהכה ישראל אפלו הכל בו כל שהוא אף על פי שהוא חיב מיתה אינו נהרג", אלא חיב מיתה בידי שמים, ומשום זה ה' ל' למשה לראות אם יצאו ממנו גרים.

אך פירוש זה צריך ביאור משום דא"כ איך הרג משה את המצרי, והלא לא ה' חיב מיתה? ודוחק לומר שהריגה בשם המפורש נחשב מיתה בידי שמים (ראה שו"ת הלכות קטנות ח"ב ס' צ"ח שכתב שההורג בשם חשיב רוצח, כיון שבדיבורו עבד מעשה והוא כוורק חץ שחייב מיתה). ועוד צריך להבין והלא המצרי חיב מיתה משום "מה שעשה לו בבית" דהיינו איסור אשת איש, וע"ז נהרג (רמב"ם הל' מלכים פרק מ' ה"ו)?

ח

קיצור הדרך ע"י פירצה

הת' יהושע העשל ש"י איידעלקאפף

בגמרא (עירובין י' ע"ב) אומר רב יהודה: מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה - מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות. שואלת הגמרא "וליהוש דלמא שביק פיתחא רבה (פתח של עשר אמות), ועייל בפיתחא זוטא (פתח של ב' אמות)" ומפרש רש"י שאם לא ילכו בפתח הגדול (שיש בו לחי או קורה), "יבטיל תורת פתח מיני' ובטיל לחי המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון"? ומתרצת "חוקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח

לע"ג הר"ר שלום מתתיהו ע"ה בן יבלחט"א הר"ר מנחם דניאל ש"י